

"אין סוסים שמדברים עברית?"*

חוייתם של נערים מפנימייה טיפולית ונערים מפנימייה חינוכית בחווה לרכיבה טיפולית

שלומית וייס דגן, נופר נעים לוי ודורית ברפמן

תקציר

פנימיות לנערים בסיכון נעזרות במגוון שיטות טיפול, בהן רכיבה טיפולית. המאמר הנוכחי מתמקד בחוויה הסובייקטיבית של הרכיבה הטיפולית בקרב נערים מכל מיני פנימיות. המאמר בוחן את השאלה האם הפנימיות לסוגיהן, הרקע של הנערים ומידת הסיכון שלהם מייצרים חוויות טיפול מסוימות בחווה לרכיבה טיפולית.

בשיטת מחקר איכותנית רואיינו 19 נערים בני 14–19 משתי קבוצות של נערים על רצף סיכוני מגוון: נערים מפנימייה טיפולית של חסות הנוער ונערים מפנימייה חינוכית. במחקר נבחנו התוצרים של ההתערבות של הרכיבה הטיפולית בין שתי קבוצות הנערים השונות זו מזו במאפייניהם האישיים והמשפחתיים של הנערים ובמסגרות החינוכיות שלהם. נוסף על כך כדי לקבל תוקף להשוואה בין שתי הקבוצות, רואיינו חמשת מדריכי הרכיבה של הנערים משתי הקבוצות.

מהממצאים עלו קווי דמיון ושוני בחוויות הרכיבה הטיפולית של הנערים משתי הקבוצות. הניתוח העלה שלוש תמות המבחינות בין שתי הקבוצות: עצמאות ברכיבה, קשר עם המדריכים ותוצרי הרכיבה הטיפולית. להבדלים שנמצאו בין שתי קבוצות הנערים יש השפעות על תכנון ההתערבות והתאמתה לצרכים המגוונים של הנערים בעלי פרופיל סיכון ורקע לסוגיהם.

מילות מפתח: רכיבת סוסים טיפולית; בני נוער בסיכון; פנימייה טיפולית; פנימייה חינוכית.

מבוא

במוקד מחקר זה נתונים נערים שחוו בחייהם חוויות חיים שליליות כמו הדרה ומצוקה חברתית, חוסר יציבות במגורים ובמסגרות, אכזבות רבות מאנשי מקצוע ודמויות סמכות, חיכוכים, הסתבכות עם מסגרת החוק ועוד. אירועי חיים אלה גרמו בסופו של דבר ליציאתם של נערים אלו מביתם למגורים בפנימייה. המחקר הנוכחי מתמקד בשתי קבוצות של נערים: נערים שיצאו מרצונם ומרצון משפחתם לפנימייה חינוכית ונערים שהוצאו מביתם בצו בית משפט לפנימייה טיפולית של חסות הנוער. שתי קבוצות נערים אלה נמצאות בנקודות מגוונות על רצף ההתנהגות הסיכוני. הנערים בפנימייה החינוכית סובלים בעיקר מחוויות חיים שליליות הקשורות בקשיי הסתגלות למסגרות ולחוסר שייכות חברתית, משפחתית או קהילתית. הנערים בפנימייה טיפולית של חסות הנוער נמצאים בקצה האחר של הרצף הסיכוני, מרביתם בעלי עבר פלילי והם עברו חוויות חיים קיצוניות מאוד

* מתוך השיר אנטארטיקה (מילים: חנה גולדברג, לחן: קורין אלאל).

כמו הזנחה ולעיתים אף התעללות. שתי קבוצות הנערים האלה מגיעות מדי שבוע לטיפול בחווה לרכיבה טיפולית.

מערך המחקר הנוכחי נשען על מחקר איכותני עם אוריינטציה פנומנולוגית. הפרדיגמה הפנומנולוגית נשענת על הגישה שהמציאות הסובייקטיבית של האדם מסתמכת על החוויה והפרשנות האישית שלו (Giorgi, 2009). המסורת הפנומנולוגית עוסקת בחקר מורכבותן של תופעות ומשמעותן (Curry et al., 2009). הפנומנולוגיה מדגישה כי המשמעות שהאנשים מעניקים לתופעה נעוצה בהקשר החברתי והתרבותי שהם חיים בו (Giorgi, 2009). על כן המסורת הפנומנולוגית הולמת את מטרות המחקר הנוכחי ומאפשרת לנו להבין את החוויה הסובייקטיבית של הנערים והמשמעות שהם מעניקים לה מתוך הקשרי החיים המגוונים שלהם, הפנימיות המגוונות והרקע האישי והמשפחתי המגוון. נעמוד על ההבדלים בין סוגי הפנימיות שהנערים מגיעים מהן לטיפול ברכיבה טיפולית: פנימיות טיפוליות לעומת פנימיות חינוכיות.

רקע תאורטי

פנימיות טיפוליות ופנימיות חינוכיות

פנימיות טיפוליות ופנימיות חינוכיות הן מסגרות שמעניקות פתרון טיפולי-מוסדי לנוער ופועלות על הרצף החינוכי-טיפולי (לוי, 2003). פנימיות חינוכיות שמות דגש רב בחלקים החינוכיים ואילו פנימיות טיפוליות, לצד ההיבטים החינוכיים, שמות דגש בהיבט הטיפולישקומי. בדרך כלל הגישות הטיפוליות בפנימיות נחלקות לרוב לשיטות התערבות להגברת השליטה העצמית ועיצוב התנהגותי (Lipsey, 2009) וכן לשיטות הנשענות על גישות המדגישות את התמיכה הרגשית ואת הקשר הטיפולי (האס ומלכה, 2020). יש מידה של הבדל בין פנימיות חינוכיות לפנימיות טיפוליות הן במידת ההטרונות של האוכלוסייה ובמספר השוהים במסגרת הן בסיבות ובנסיבות ההגעה. כך למשל כאשר מדובר בפנימייה חינוכית הנתונה לאחריותו של משרד החינוך, מידת הסיכון או המשבר האישי-משפחתי שעבר החניך עשויים להתגלות מתונים יותר בהשוואה לפנימיות טיפוליות והוסטלים של חסות הנוער הנתונים לאחריות משרד הרווחה.

פרופיל הנערים שמגיעים לפנימיות חסות הנוער הוא נערים המעורבים בהתנהגויות סיכון כגון מעורבות בפלילים בעבירות למיניהן, שימוש בחומרים ממכרים ונשירה מבתי הספר (רפאלי, 2017). בשנים האחרונות מופנים למסגרות אלה נערים שעברו עבירות חמורות, בעלי חוסר תפקוד קיצוני והיעדר מוטיבציה לטיפול. בני נוער אלה חוו לרוב טראומות ותנאי חיים קשים טרם הכניסה למסגרת ובשל כך הסיכוי לשיקום הוא נמוך (כהרמורנו ואחרים, 2020). ההשמה במסגרות אלה היא מתוקף חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול) וחוק הנוער (טיפול והשגחה). על כן הנערים מופנים למסגרות אלה מתוקף החוק, מבלי שיש צורך בהסכמתם (רבינוביץ', 2020). הנערים שמגיעים לפנימיות חינוכיות הם גם נערים בסכנת נשירה, אך הקשיים החברתיים והרגשיים שלהם יכולים לנבוע מחוסר השתלבות חברתית בבתי הספר או מחוסר שייכות לקהילתם. "עבודה חינוכית-טיפולית" משלבת עקרונות וגישות מתחום החינוך והטיפול גם יחד (אהרוני, 2011).

ההבדלים בין מאפייני הפנימיות, כמו ההבדלים ברקע המשפחתי והאישי של הנערים משמשים מקור להשוואת החוויות של נערים משני סוגי הפנימיות בחווה לרכיבה

טיפולית. כמו כן ההבדלים בין שתי הקבוצות במחקר קשורים גם להגדרת ההתערבות בחווה לרכיבה טיפולית. לנערים בפנימייה החינוכית ההתערבות בחווה הוגדרה משימה חינוכית לרכישת מיומנות וידע על רכיבה לצורך בחינת בגרות ויכולת לרכוש מקצוע עתידי. בשל כך לנערים אלה ניתנת בחירה להשתתף בפעילות בחווה. לעומת זאת, לנערים מהפנימייה הטיפולית ההתערבות בחווה לרכיבה טיפולית הוגדרה תוכנית לפיתוח מסוגלות, העצמה אישית ופיתוח כישורי חיים. נוסף על כך לנערים אין יכולת בחירה בפעילות זו והם מחויבים להשתתף בה. במחקר בחנו האם נוסף על הפרופיל הפנימייתי והאישי לסוגיהם, להגדרת מטרת ההתערבות הייתה גם משמעות אחרת בחוויה של הנערים בחווה לרכיבה טיפולית.

רכיבה טיפולית לעומת טיפול באמצעות בעלי חיים

ההתערבות הטיפולית באמצעות בעלי חיים (AAT – Animal Assisted Therapy) החלה לראשונה בשנות השישים של המאה הקודמת כדי להגביר את יכולתם של ילדים ליצור קשר בטיפול (Levinson & Mallon, 1997). אחד היתרונות בשימוש בבעלי חיים בטיפול הוא הפחתת ההתנגדות לטיפול קונבנציונלי (Kruger & Serpell, 2006). מחקרים מסוימים הראו כי נוכחות של חיה במסגרת הטיפולית מאיצה תהליכים ומביאה לידי תוצאות חיוביות יותר ברמה הקוגניטיבית-התנהגותית ומאפשרת עיבוד רגשי עמוק בהשוואה לטיפול שאינו משלב בעלי חיים (Hunt & Chizkov, 2014; Schuck et al., 2015). לפי פריש-פלס (Parish-Plass, 2008), המטפלת באמצעות בעלי חיים בילדים שהוצאו למסגרת חוץ-ביתית עקב אלימות, בעל החיים הוא דמות התקשרות בטוחה המשמשת "אובייקט מעבר" שיאפשר לילדים ליצור קשר הדרגתי עם המטפל לאחר שיצרו קשר עם החיות (Katcher, 2000). השילוב של בעלי חיים בטיפול ובשירותים אחרים הוא אמצעי שמטרתו בין השאר לסייע בפיתוח אמפתיה ותקשורת, לשפר השתלבות חברתית ומיומנויות ויסות רגשי, להפחית חרדה או בדידות, לשפר מדדים פיזיולוגיים ולעודד תחושת מסוגלות עצמית (אקסלרדלוי, 2016).

רכיבת סוסים טיפולית (therapeutic horseback riding) היא סוג של תרפיה בעזרת בעלי חיים המסייעת להשיג את מטרות הטיפול (Bass et al., 2009; Beck, 2000). במהלך ההיסטוריה הכירו בני אדם בכוחו של הסוס לרפא את הגוף ואת הנפש של אנשים. הסוס התגלה כגורם טיפולי עוד ביוון העתיקה (Lessick et al., 2004) כאשר ראו ברכיבה על הסוס הזדמנות לרומם את רוחם של האנשים המתמודדים עם מחלות קשות (Bizub et al., 2003). חלוצות הרכיבה הטיפולית בעולם בעת החדשה הן דנמרק ואנגליה בשנות החמישים של המאה הקודמת (Hallberg, 2008), ומאז השימוש בסוסים לתרפיה ושיקום נהיה נפוץ ברחבי העולם. שלא כמו טיפול בבעלי חיים, רכיבה על סוסים היא גם פעילות פנאי וספורט שמקילה על התחושות השליליות הקשורות בטיפול או בשיקום ועשויה לשפר את המעורבות ברכיבה טיפולית ואת התוצאות הרצויות (סקוט, 2010/2005). הסטינג (setting) הטיפולי גם הוא מייחד את הרכיבה הטיפולית בהשוואה לטיפול בבעלי חיים. חוות הסוסים היא רכיב חשוב ברכיבה הטיפולית. החווה המוקפת בטבע משמשת סביבה מרגיעה ויוצרת מרחב נטול לחץ המאפשר פתיחות ומחויבות של המשתתפים בתהליך הטיפולי (Håkanson, 2008). הבדל מהותי נוסף בין שתי ההתערבויות הטיפוליות

האלה הוא שבטיפול באמצעות בעלי חיים המטפל מוסמך ועבר הכשרה טיפולית (אם כי עדיין היא אינה מוסדרת בחוק), ואילו ברכיבה טיפולית המדריכים מוסמכים ברכיבה ולא בהכרח בטיפול (בלנק, 2022).

אוכלוסיות רבות נעזרות בתוכניות לרכיבה טיפולית. הרכיבה הטיפולית מקדמת שיפור בתפקוד הפיזיולוגי, החברתי, הרגשי והקוגניטיבי של האוכלוסיות המגוונות, בדרכים שהטיפול המסורתי לא תמיד יכול להשיג (סקוט, 2010/2005; Rothe et al., 2005). לפי קרול (2007, Karol), רכיבה טיפולית מקדמת את ההבנה הפסיכודינמית של עולמו של המטופל מתוך שיקוף של היחסים שלו עם הסוס (דרך הטיפול בו, המגע, הקשר) ומשמשת מראה למערכות היחסים האחרות שלו בעולם האמיתי. הפרשנות של המטופל לתגובות ולהתנהגות של הסוס מאפשרות הזדמנות לעיבוד של עניינים לא פתורים ב"כאן ועכשיו" כחלק מהטיפול (Klontz et al., 2007). כחיות עדר, הסוסים מתאימים מאוד לעבודה טיפולית עם קבוצות של ילדים, נוער ומבוגרים. דינמיקה של חיות עדר קשורה בחוויות חיים כמו חברות, שיתוף פעולה, פציעה, לידה ומוות (2012, Bachi et al.). תכנים אלו משפיעים על הנמצאים בטיפול ומסייעים להם לעבד חוויות חיים באמצעות הקשר עם הסוס. היכולת של בני האדם לרכב על סוסים היא הזדמנות ייחודית להעמיק את התהליך הטיפולי באמצעות התקשרות של ממש בין האדם לסוס (Rüst & McCormick, 1997). הסוס מספק לרוכב הזדמנות לפתח אמון, אהבה ותחושת אחריות כלפי הסוס (Emory, 1992). לסוס עצמו ישנם יתרונות טיפוליים נוספים, כמו למשל היכולת שלו להעניק לרוכב תחושה של ביטחון עצמי ותחושת שליטה (Trotter et al., 2008). זאת בשל הגודל והעוצמה של הסוס שעשויים לאפשר לרוכב לבחון נושאים כמו שליטה, כוח ופגיעות לעומת עצמו (Lentini & Knox, 2009). על פי דו"ח מחקר של הכנסת (בלנק, 2022), משרד הרווחה והביטחון החברתי דיווח שבמעונות חסות נוער המיועדים לבני נוער הנתונים במצבים של עבריינות וסטייה חברתית, מקובל להפעיל תוכניות. גם משרד החינוך דיווח בדו"ח זה על עשרות תוכניות של טיפול באמצעות בעלי החיים בבתי ספר מסוימים.

רכיבה טיפולית בקרב בני נוער בסיכון

בשל היותו של טיפול מילולי מאתגר ומורכב יותר בעבודה הטיפולית עם בני נוער בסיכון, התחדדה ההכרה שיש לשלב בתוכנית הטיפול המוסדי שיטות טיפול לא קונבנציונליות (האס ומלכה, 2020). מסעות במדבר, רכיבת אופניים, ספורט אתגרי ורכיבה טיפולית היו לחלק מתוכנית הטיפול של נוער בסיכון השוהה בפנימייה. בשני העשורים האחרונים התמקדו מחקרים רבים ברכיבה טיפולית בקרב ילדים ובני נוער (Lentini & Knox, 2015). גוף ידע הולך וגדל הוכיח את התרומה הפסיכולוגית החיובית של רכיבה טיפולית. מחקר מטא-אנליזה הראה שרכיבה טיפולית תורמת ביעילות לתפקוד טוב יותר בקרב נערים בסיכון והיא חלופה מתאימה להתערבות הקונבנציונלית (2016, Wilkie et al.). בורגון (2011, Burgon) בחן במחקר איכותני את חוויית הטיפול ברכיבה טיפולית של נערים בסיכון. משתתפי מחקרו תיארו כי לאחר הרכיבה הטיפולית יש עלייה ביכולת האמפתיה, בדימוי העצמי ובביטחון העצמי שלהם. במחקר אחר על מתבגרים בסיכון שהשתתפו בפסיכותרפיה עם סוסים הכוללת גם רכיבה טיפולית, נמצא שתחושת השליטה של בני הנוער בסוס שמשקלו 1,400 ק"ג ומגיב על פקודותיהם, סיפקה למשתתפים תחושת

ביטחון ביכולתם להחזיר את השליטה בחייהם (Bowers & MacDonald, 2001). גם כמה מחקרים כמותניים מצאו עדויות להשפעות החיוביות של רכיבה טיפולית בקרב מתבגרים בסיכון. עלייה ברמת האמון באחרים, שליטה עצמית ודימוי העצמי גבוהים יותר, עלייה בשביעות רצון כללית מהחיים ושיפור בהתנהגות החברתית (Trotter et al., 2008) נמצאו בקרב בני הנוער הנבדקים בהשוואה לקבוצת ביקורת (Bachi et al., 2012; Karol 2007). מחקר אחר הראה כי לצד השיפור בהתנהגות החברתית יש גם שיפור בתפקוד בבית הספר (Schultz et al., 2007). מחקר נוסף שנעשה בקרב מתבגרים עם קשיים רגשיים והתנהגותיים מצא הפחתה בחרדה ושיפור בהתנהגות (Holmes et al., 2012). מחקרים אלה מדגישים את התרומה החיובית של הרכיבה הטיפולית להיבטים רגשיים, פסיכולוגיים, התנהגותיים וחברתיים למיניהם לבני נוער בסיכון.

במחקר זה אנו מבקשים לבחון את החוויה הסובייקטיבית של הרכיבה הטיפולית בקרב נערים בסיכון בעלי מאפיינים מסוימים. ההתבוננות בהבדלים בין מאפייני החניכים ובין שיטת ההתערבות מאפשרת לבחון את היתרונות והחסרונות הנובעים מהעמדות הטיפוליות המגוונות בקרב החניכים משני סוגי הפנימיות. כל זאת לטובת מימוש מרבי של הפוטנציאל השיקומי של התערבות זו בקרב נוער בסיכון מכלל רמות הרצף.

שאלות המחקר

מתוך ההשוואה בין שתי קבוצות הנערים בחווה לרכיבה טיפולית עולות כמה שאלות שיכולות להעמיק את הבנתנו בהתערבות זו עם נערים בסיכון: האם על רקע ההבדל בין המסגרות, הרקע והפרופיל הסיכוני השונים זה מזה, החוויה שלהם בטיפול תהיה אחרת? מה הנערים בכל קבוצה מפיקים מחוויה זו? ומה נלמד על בניית התערבויות דומות לנערים בסיכון בעתיד?

שיטת המחקר

המשתתפים

במחקר הנוכחי השתתפו נערים בסיכון שחווים קשיי תפקוד בכל מיני מסגרות (משפחה, בית ספר וקבוצת השווים). כמה מהם נמצאו בסיכון גבוה ישיר ומיידי, יש כמה שהם קורבנות התעללות והזנחה, ולעיתים מעורבים במעשי עבריינות וצורכים חומרים ממכרים. כל הנערים שוהים במסגרות השמה חוץ-ביתית של פנימייה. במחקר השתתפו 19 נערים בני 14–19, והם נחלקים לשתי קבוצות: קבוצה אחת של נערים הנמצאים בסיכון גבוה בשל עברות על החוק והליכים פליליים והם שוהים בפנימייה טיפולית של חסות הנוער (N=9), ובקבוצה האחרת נערים מפנימייה חינוכית (N=10). שבעה מהנערים בני 14–16, עשרה מהנערים בני 17 ושני נערים אחרים בני 18–19. חמישה מהנערים בפנימיית חסות הנוער הם עולים, ושאר הנערים הם ילידי הארץ (N=14). שמונה מהנערים השתמשו בעבר בסמים ורובם מפנימיית חסות הנוער, והשאר לא השתמשו בסמים (N=11). שלושה מהמשתתפים דיווחו שהוריהם גרושים, אחד מהם שיתף שהוא יתום מאב ושניים גדלו עם הורות יחידנית של אימם. השאר (N=13) מגיעים ממשפחה שבה זוג הורים בראש משק הבית. זמן השהות של הנערים בפנימייה נע בין ארבעה חודשים לארבע

שנים. לשישה מהנערים היה ניסיון קודם ברכיבה על סוסים ולשאר לא היה ניסיון כלשהו (N=13). כל הנערים חוו מעברים תכופים בין בתי ספר או פנימיות.

נוסף על כך כדי לחזק ולתת עוד נקודת מבט חיצונית להבנת ההבדלים והדמיון בחוויה של שתי קבוצות הנערים בחווה, רואיינו המדריכים שלהם בחווה (N=5): גבר אחד וארבע נשים. כל המדריכים בחווה הם מאמני רכיבה שגם עברו הכשרה ברכיבה טיפולית, כולם מדריכים ותיקים בחווה לרכיבה טיפולית ועובדים עם קבוצות הנערים האלו בין ארבע ל-15 השנים האחרונות.

המסגרת והסביבה הטיפולית במחקר

המחקר נעשה בעמותה לרכיבה וכלבנות טיפולית בישראל (TRCI – Therapeutic Riding and Canine Center in Israel) שנוסדה בשנת 1998 ומטפלת במגוון אוכלוסיות, בהן נוער וצעירים בסיכון. בשגרת היום של הנערים בחווה יש יום בשבוע של 6 שעות של רכיבה טיפולית. במהלך יום הרכיבה הנערים רוכבים על הסוסים בחופשיות באזורים המיועדים לכך בחווה או בשטח הפתוח המקיף את החווה, הם מקבלים שיעורי רכיבה לשיפור הסגנון, לומדים על שפת הגוף שלהם ואת השפעתה על הסוס ועל הקשר שלהם עימו ומטפלים בסוס לאחר הרכיבה. הטיפול בסוס כולל מקלחת לסוס, הברשה והאכלה. לבסוף הם משתתפים בעיבוד קבוצתי של חוויית הרכיבה. הטיפול הפיזי בסוס הוא חלק בלתי נפרד מהחוויה הטיפולית. הוא מלווה בתהליך הדרגתי שבו מדריך הרכיבה מגדיל בהדרגה את העצמאות של הנער בטיפול בצורכי הסוס, מליווי צמוד ועד לטיפול עצמאי. תהליך זה שמלווה בתסכול וחששות מצד הנערים, ככל שהם מפתחים קשר ואמון בסוס, כך הם מצליחים להיות ערים לצורכי הסוס ולהיענות לו בעצמם. בכל השעות בחווה ההתערבות נעשית בהצבת גבולות ברורים, גם במהלך הרכיבה ורכישת מיומנות הרכיבה וגם במהלך הטיפול הפיזי בסוס. הנערים מגיעים לחווה מלווים במדריכים מהפנימייה. מדיווחיהם של מדריכי הרכיבה בחווה עולה שהמדריכים של פנימיית חסות הנוער נוכחים מאוד במהלך היום ומסייעים בהצבת גבולות ובהתמודדות עם בעיות משמעת. לעומת זאת, מדריכי הפנימייה החינוכית מעורבים פחות ומדריכי החווה עצמה הם אלה שעוסקים בגיוס הנערים לרכיבה, בהצבת גבולות ודרישות הכרוכות ברכיבה ובטיפול בסוס. כאמור, שתי קבוצות הנערים המשתתפים במחקר נבדלות בשלושה משתנים מבחינים עיקריים: אופי הפנימייה (חינוכית וטיפולית), פרופיל הנערים (על רצף הסיכון בין גבוה לבינוני-נמוך) ובהגדרת מטרות ההתערבות. על כן מדובר בשני חקרי מקרה להבנת החוויה בחווה לרכיבה טיפולית עבור נערים בסיכון.

הליך איסוף המידע

המחקר הוצג לפני מדריכי הרכיבה ונציגי הפנימיות במפגש קבוצתי בחווה. לאחר מכן החתימו נציגי הפנימיות את ההורים של הנערים על טופס הסכמה לתת לבניהם להשתתף במחקר. 21 נערים קיבלו פנייה להשתתף בראיונות. שני נערים מהפנימייה הטיפולית סירבו להתראיין. לבסוף נעשו ראיונות חצי מובנים עם 19 מן הנערים שמגיעים לחווה מדי שבוע: תשעה נערים מהפנימייה הטיפולית ו-10 נערים מהפנימייה החינוכית. לאחר ארבעה חודשים רצופים של התערבות ברכיבה טיפולית נעשו ראיונות במשך חודשיים. שישה מהנערים התחילו את ההתערבות ברכיבה טיפולית ארבעה חודשים לפני תחילת

הראיונות, 16 נערים היו ברכיבה הטיפולית גם שנה לפני כן וזו השנה השנייה שלהם בחווה. כל ריאיון עם הנערים נמשך בין 40 ל-80 דקות. בתחילת הראיונות הצגנו לנערים את מטרת המחקר: לחקור את החוויה שלהם בחווה לרכיבה טיפולית וללמוד מהדיווח שלהם על כך. שאלות לדוגמה ששאלנו בריאיון היו "ספר לי על חוויות שלך בחווה", "איך החוויות בחווה, הקשר עם הסוס ומדריך הרכיבה משפיעים עליכם מחוץ לחווה?".

לאחר סיום הראיונות עם הנערים בתום שנת הלימודים וההתערבות של הרכיבה הטיפולית, נעשו עוד חמישה ראיונות עם מדריכי הרכיבה הטיפולית בחווה כדי להשלים עוד נקודת מבט על החוויה של הנערים משתי הקבוצות בחווה. הראיונות עם המדריכים היו אף הם חצי מובנים והם נמשכו בין 30 ל-40 דקות ונשאלו בהם שאלות כמו "ספרו על התהליך הטיפולי שעברו הנערים משתי הקבוצות השונות של הפנימייה?", "איך אתם מבינים מה הנערים צריכים מהקשר איתכם? והאם הצרכים של הנערים מהפנימייה החינוכית לעומת הטיפולית דומים או שונים?", "תארו את חוויית הקשר של הנערים משתי הקבוצות עם הסוס", "איך אתם רואים את השינוי שקרה לנערים במהלך חודשי הרכיבה הטיפולית? האם אתם יכולים לתאר תהליך של נער שעבר שינוי בעקבות ההתערבות?". כל הראיונות עם הנערים והמדריכים הוקלטו ותומללו.

אתיקה

את המחקר אישרה ועדת האתיקה של אוניברסיטת בראילן. הפנימיות דאגו לאישור ההורים על ההשתתפות של הנערים במחקר. המתבגרים הסכימו להשתתף במחקר בהתנדבות וכל אחד מהם חתם על טופס הסכמה מדעת בטרם הריאיון. כל השמות המופיעים בפרק הממצאים הם שמות בדויים וכל פרטי הזיהוי שונו כדי לשמור על עילום שמם של המשתתפים.

שיטות לניתוח הנתונים

בניתוח הנתונים בחנו את חוויות הרכיבה הטיפולית הסובייקטיביות הדומות והשונות בקרב הנערים משתי הקבוצות וכן השווינו וחיפשנו את החוויה הייחודית המשותפת לכל קבוצה. הניתוח הונחה באמצעות קידוד פתוח שזיהה תמות שעלו וצמחו מתוך הטקסטים ללא הגדרת תמות מראש או לפי תאוריה מסוימת. הראיונות נותחו בשיטת ניתוח תוכן תמטי שכלל כמה שלבים (Braun & Clarke, 2006): בשלב הראשון נעשה ניתוח אינדוקטיבי שבו כל אחת מהכותבות קראה כל ריאיון בנפרד וקידדה קידוד פתוח כל פסקה בראיונות; בשלב השני כל כותבת אספה את הקודים מכל הראיונות וזיהתה תמות דומיננטיות משותפות. בדרך זו כל כותבת יצרה רשימת קודים. לאחר השוואת הקודים בין הכותבות, זיהינו את הקודים המשותפים שגיבשנו מהם את התמות לניתוח (חוויית העצמאות ברכיבה, קשר עם מדריך הרכיבה והתוצרים המופקים מהרכיבה הטיפולית); בשלב השלישי כל כותבת השתמשה במפתח התמות לניתוח כדי לפרק את הטקסטים ולמייין אותם לפי התמות שנמצאו. לאחר מכן יכולנו להשוות את הטקסטים של התמות ולזהות משמעויות משותפות ודפוסים משותפים לפי קבוצות הנערים; בשלב הרביעי גיבשנו את התמות לפי נקודות הדמיון והשוני בחוויות הרכיבה הטיפולית של הנערים משתי הקבוצות.

ממצאים

בפרק הממצאים נציג את נקודות הדמיון והשוני בחוויית הרכיבה הטיפולית של הנערים משתי הקבוצות, הכוללות חוויות הקשורות בעצמאות ברכיבה, קשר עם מדריך הרכיבה והתוצרים הדומים והנבדלים שהם מפיקים מרכיבה הטיפולית. כמו כן נוסיף לכל נקודה כזו גם את נקודת המבט החיצונית של המדריכים על התהליך שעוברים הנערים בחווה.

עצמאות ברכיבה

נקודות דמיון

החניכים משתי הפנימיות תיארו כי הגעתם לחווה נובעת מבחירה אישית ואוטונומית. למשל, חניכים משתי הפנימיות חווים את ההגעה לחווה כחוויה שהם מצפים לה ומגיעים אליה מתוך אהבה והנאה. דודו מהפנימייה החינוכית משתף: "כיף לי לבוא לפה, אני אוהב את זה. לרכוב על סוסים זה מה שתורם לי להיות שמח". אולג מהפנימייה הטיפולית מתאר את ההתרגשות לקראת ההגעה לחווה: "וואלה בבוקר של רביעי, היה כיף, הייתי קם בבוקר לפעמים יותר מוקדם, מעשן סיגריה, שותה קפה [...] וזהו, בא בכיף לחווה. אני אוהב את זה".

לצד הבחירה והשמחה על ההגעה לחווה, שיתפו הנערים גם בקושי להגיע לחווה על רקע ההרגלים שלהם הקשורים בנשירה ממסגרות חינוכיות רבות. הבחירה לקום בשעת בוקר מוקדמת, למשל, המחישה עבורם את הבחירה והמחויבות שלהם לרכיבה הטיפולית. הקימה המוקדמת למשל משמשת גבול מצד מסגרת החווה שבחרו לעמוד בו לטובת המשך ההשתתפות בפעילות בחווה. אורי, חניך הפנימייה החינוכית, תיאר: "החווה היא משהו ששווה לקום בשבילו. נגיד אני לא קם בחיים בשעות האלה בשאר השבוע, רק בשביל החווה...".

נקודות שוני

ההבדלים בין סוגי הפנימיות קשורים בחוויות העצמאות של הנערים. המסגרת בפנימייה הטיפולית של חסות הנוער נוקשה ומתאפיינת ביכולת בחירה מוגבלת של הנערים בשגרת יומם. ככל שהנערים מתקדמים בטיפול בפנימייה, כך דרגות העצמאות שלהם עולות. ההגעה לחווה לרכיבה טיפולית היא בגדר חובה. בכל זאת עבור מרבית הנערים זו חוויה חיובית, וכאמור הם אף חווים זאת כבחירה שלהם. יוצא מן הכלל הוא בנימין מהפנימייה הטיפולית, שחש רגשות שליליים כלפי חובה זו ותיאר פגיעה באוטונומיה שלו:

לא אהבתי להגיע לחווה. לא הרגשתי שאנחנו תורמים לסוסים שם או נרתמים מהם. הייתי מתבאס ללכת. לא התחברתי אף פעם לחיה הזאת או לזה שהכריחו אותי לרכב מההתחלה. לא רציתי לרכב. כאילו עם הזמן זה השתנה, התחלתי כאילו להיות פחות אנטי אבל אף פעם לא אהבתי את זה. אני לא מתחבר לאנשים בקלות. החווה היה מבחינתי פעילות חובה וזהו.

לעומת זאת, לחניכים מהפנימייה החינוכית יש אוטונומיה רחבה יותר בעניין החווה, הם יכולים לבחור אם להגיע לחווה וגם בחווה עצמה הם בוחרים את מידת המעורבות שלהם בפעילויות הרכיבה. רק שאם הם לא מגיעים זמן רב, הם יצאו ממגמת הרכיבה. תנאים אלו מאפשרים לנערים לבחור את מידת שיתוף הפעולה שלהם ואת מידת האחריות

והמחויבות שלהם. במרחב כזה היה ניכר שהמניע להניעה של הנערים מהפנימייה החינוכית הוא הרצון להתקדמות מקצועית ברכיבה:

במגמה של הרכיבה הטיפולית, אם אתה לא מגיע איזה תקופה, אז יסלקו אותך מהמגמה. או שיגידו לך אל תבוא יותר. אבל גם פה, אני יכול להגיע ולהגיד לא בא לי לרכב היום, תקפצו לי, לא רוצה לרכב. זה קרה לי איזה תקופה לא רציתי לרכב, לא היה בא לי, ואז אתה רואה איך כולם מתקדמים כולם זה, אתה אומר טוב אני אנסה. ואז לאט לאט אתה מתפתח ומתקדם... (אבי, פנימייה חינוכית)

בציטוט זה הנער מתאר איך חופש הבחירה מאפשר לו לפתח מוטיבציה פנימית להתקדמות ברכיבה. תהליך זה של מתן עצמאות המכוונת לפיתוח מוטיבציה פנימית, מתואר גם מנקודת מבטם של מדריכי הרכיבה הטיפולית בחווה:

לנערים בפנימייה החינוכית אין מחויבות ודרישה להגיע באופן שוטף לחווה. זה נתון לרצונם החופשי. מי שקם בבוקר בא, מי שלא בא – לא בא. גם כשאנחנו בחווה ניסינו לארגן דברים מיוחדים ולשלוט – לא הצלחנו. זו דרך העבודה של הפנימייה עם הנערים. בכל זאת הנערים שרצו והגיעו והיו מחויבים התקדמו מעבר לרכיבה עצמה.

לצד זאת, המחיר של היעדר הגבולות שמציבה הפנימייה בנושא הגעה לחווה גרם לדברי המדריכים לנשירה רבה מצד חניכי הפנימייה החינוכית ורק קבוצה קטנה של חניכים פיתחו מחויבות ומוטיבציה פנימית לתהליך הרכיבה.

על אף ההבדלים בסוגי הדרישות של המסגרות ובחופש הבחירה שהן מספקות, אחת המדריכות מזהה את צורך האוטונומיה המשותף לכל הנערים:

הצרכים של הנערים מאיתנו לא שונים. כולם רוצים שיראו אותם, כולם רוצים שיהיה להם מקום, שיקבלו אותם בלי לשפוט יותר מדי. והם כולם רוצים חופש בחירה, חופש לרכוב, איזשהו חופש. הנערים משתי הקבוצות אוהבים לצאת לטיול בשדה מאשר להיות במגרש. שתי הקבוצות מחפשות את החופש בתוך הרכיבה.

אחת המדריכות תיארה כיצד מדריכי הרכיבה הטיפולית הבינו שכאשר הם משתפים את הנערים בתהליך קבלת ההחלטות שלהם ובחשיבה שהם עושים, האוטונומיה של הנערים גדלה וגם זה מסייע לוויסות הרגשי ולהפחתת התנהגויות של ביטוי בפעולה (Acting out) בקרב הנערים:

אני מוצאת שמאוד עוזר לשתף אותם בתהליך ובחשיבה שלנו. מה הולך לקרות ומה השלב הבא ואיך אנחנו בוחרים את הסוסים שמתאימים להם. כשאנחנו משתפים אותם בתהליכי החשיבה ובהליך ההחלטות, אז הם מבינים שאנחנו לא סתם שולפים החלטות. זה גם נתן להם פתח לבוא ולבקש ולהגיד מה הם רוצים.

היבט נוסף של העצמאות ברכיבה נוגע למידת האוטונומיה שחוו הנערים עם הסוס ומידת השליטה שלהם בו. בהיבט זה דנו בעיקר הנערים מהפנימייה הטיפולית. כמה מהם תיארו את הרצון לשלוט בסוס ולגרום לו לשתף עימם פעולה ברכיבה ובתחרויות קפיצה, לצד הקושי והתסכול מחוויית היעדר השליטה במהלך הרכיבה על הסוס. כמה נערים הצליחו להכיר בעוצמה של הסוס ובצורך שלהם להיות רגישים לצרכיו ורצונותיו לצורך בניית

יחסי אמון. בציטוט להלן נראה כיצד שחרור השליטה אפשר לנער לחוות שינוי בחוויית הרכיבה:

זהו, למדתי לראות את הסוס, למדתי להבין איך לתקשר איתו בין אם זה אפילו ב... במגע שיש לי או ב... ב... תנועות גוף שלי. מה זה אסרטיביות, מה זה חדות, מה זה... זהו, מפה לשם התחלתי כל מיני דברים. אני חושב הכי משמעותי שהיה לי בחווה זה... זה הקפיצות. שם... כאילו אתה עושה משהו מעבר, כאילו משהו ש... צריך שם המון דיוק כאילו והמון... אמונה בסוס ופתאום אתה כאילו, אתה מגיע למצבים שאתה... שאתה יודע שאתה לא שולט, ש... ש... פתאום העבודה פה היא גם של הסוס וגם שלך וכאילו ברגע הקפיצה אתה משחרר הכול ואתה נותן לו לעשות את העבודה ולמדתי לתת אמון. (נתן, פנימייה טיפולית)

קשר בין הנערים למדריכי הרכיבה הטיפולית

נקודות שוני

יש הבדל רב בחוויות הקשר של הנערים בשתי הקבוצות עם מדריכי הרכיבה הטיפולית וכמעט אי אפשר לראות קווי דמיון. מרבית הנערים מהפנימייה החינוכית תיארו קשר חיובי ורב משמעות עם המדריכים בחווה. כמה מהם תיארו את הערכה שחשו כלפי הידע והניסיון המקצועי של המדריכים, כמו האופן שסייעו להם להתקדם ברכיבה:

...יש לו הרבה ניסיון. הוא היה איזה אלוף. אלוף הארץ פעם אחת והוא היה זה... כאלו. יש לו הרבה ניסיון אז, כיף ללמוד מישהו שיש לו הרבה ניסיון, מאשר נגיד, סתם מדריך כמוני. שאני לא יודע הרבה, הוא יש לו הרבה ניסיון. (אביעזר, פנימייה חינוכית)

מרבית הנערים מהפנימייה החינוכית ראו בהיבט האישי ובקרבה הרגשית שנוצרה עם המדריכים, לצד התגברות משותפת על קשיים ואתגרים, מקור לעידוד ולחיזוק:

זה אז סבבה את מבינה כיף כאילו סבבה להגיד להם אתה מרגיש בנוח והם מבינים אותך וזה ולא קיצור זה מה שמרגיש פה בנוח אתה יכול להגיד כאילו לדבר להגיד שקשה לי היום לא נוח לי אין לי כוח עכשיו לעשות את כל המשימות וזה בסדר הם יבינו אותך ישחררו זה מה שטוב, זה משהו אחלה. (מנשה, פנימייה חינוכית)

מנקודת המבט של המדריכים על הקשר הזה, מרביתם שיתפו שהאתגר העיקרי ביצירת הקשר עם חניכי הפנימייה החינוכית הוא חוסר היציבות שלהם בהגעה ובתחלופה שהקשתה על יצירת קשר: "בפנימייה החינוכית היו אתגרים אחרים, כל פעם חבורה אחרת הייתה מגיעה והיה קשה ללוות תהליך מסודר".

לעומתם חניכי הפנימייה הטיפולית מציגים תמונת אחרת ומורכבת יותר של חוויות הקשר עם המדריכים לרכיבה טיפולית. כמה חניכים מהפנימייה סיפרו על היעדר קשר בעל משמעות עם המדריכים. אחרים שיתפו בחוויות שליליות בקשר עם מדריכי החווה ועל תהליך של בניית אמון שעברו עם המדריכים:

בהתחלה עדיין היו לי בעיות כאלה, לא הייתי מדבר אל המדריך יפה, הייתי עצבני עליו כל הזמן, לא הייתי אוהב להקשיב לו, תמיד היינו נכנסים לוויכוחים כאלה של כוח [...] והייתי עליו, אומר לו שגם הוא לא בסדר ו... אבל יותר בכוחניות

כזה, בתקיפה. אבל עם הזמן כאילו התגברנו על זה ונהיינו חברים ממש טובים.
(גדי, פנימייה טיפולית)

כמה מהנערים בפנימייה הטיפולית תיארו שהשינוי שחל בקשר עם המדריך נעשה באמצעות חוויית הרכיבה ובאמצעות חיזוק הקשר עם הסוס:

המדריך סבבה, כאילו בשלושת החודשים הראשונים הייתי נגדו, הייתי צוחק מהמדריכים, מסתלבט. אבל עברתי תהליך, אחרי שהחלפתי סוס וטיפלתי בו, נהיה לי כבר סבבה עם המדריכים, דיברתי איתם וראיתי שהם אנשים סבבה (אולג, פנימייה טיפולית)

נער אחר שיתף בתחושה שהציפיות של המדריך ממנו והאופן שהוא האמין ביכולת שלו להצליח, תרמו לחוויה של קשר בעל משמעות ולתהליך שהוא עבר בחווה:

המדריך נלחם עליי. הוא היה אומר לי "אתה לא יורד מהסוס". הייתי מפחד לרדת מהסוס לבד. פחדתי שיקרה משהו, שלא יעוף לי, שעשיתי משהו לא נכון. ואני רציתי לוותר [...] אז הוא [המדריך] היה עומד בצד, "אני לא מוריד אותך. אתה לא יורד." כאילו ברמה שהייתי מתעצבן גם עליו והוא היה [...] והוא לא היה מוותר לי כאילו, עד שהבנתי את זה. כאילו הוא עזר לי ממש. (שמעון, פנימייה טיפולית)

גם בראיונות עם מדריכי הרכיבה הטיפולית בחווה, עלה במידה ניכרת הנושא של הקשר המורכב יותר עם הנערים מהפנימייה הטיפולית. המדריכים תיארו את תחושת חוסר האמון של הנערים מהפנימייה הטיפולית ששימשה אתגר ביצירת קשר עימם:

הנערים לא מגיעים מנקודה שמבוגרים מאמינים בהם [...] זו עבודה קשה כי אנחנו מאוד דרוכים מולם. יש לכל מילה משמעות. הם מאוד רגישים. אני צריכה לבחור מילים, כי הכול יכול להסתובב חזרה לפנים שלי...

מדריכה אחרת תיארה את תפקידה כמתווכת בין הנער לסוס: "כדי ליצור קשר לסוס אני מתמללת את התגובות שלו. בהמשך הם לומדים לקרוא לבד ואז אני לא צריכה להתערב...". שני מדריכים אחרים תיארו שאצל הנערים מהפנימייה הטיפולית תהליך יצירת הקשר עם המדריכים נוצר באמצעות חיזוק הקשר עם הסוס והטיפול בו:

החניכים מהפנימייה הטיפולית מחפשים מדריכים עם יותר רגש שיכולים להבין אותם. לעומתם, הנערים מהפנימייה החינוכית חיפשו את המדריכים שלא מפחדים, אלו עם הטכניקה של הרכיבה, עם התקשורת עם הסוס אבל עם האדרנלין. הנערים מהפנימייה הטיפולית מחפשים את היחס האישי ויצירת אמון עם המדריך הספציפי שלהם. אם הבטחת להם משהו והוא לא קורה – זה מערער להם את האמון. הם מגיעים מראש בלי אמון באף אחד והם מאוד רוצים ליצור אמון עם הסוס. אם עזרת להם ליצור אמון עם הסוס – אתה יכול לעוף איתם קדימה גם כמדריך.

תוצרי הרכיבה הטיפולית

נקודות דמיון

הדמיון בין שתי קבוצות הנערים, במה שהפיקו מהחוויה בחווה, התמקד בעיקר במה שהנערים למדו על עצמם ברמה האישית. הנערים משתי הקבוצות תיארו את המשמעות של ההתקדמות וההצלחה ברכיבה עצמה עבורם. ההצלחה ברכיבה לימדה את הנערים על משמעות ההתמדה, על ההתמודדות עם כישלון ועל היכולת לעמוד באתגרים. יהל מהפנימייה החינוכית למשל שיתף: "כשאתה עם סוסים יש לך אלף כישלונות ומדי פעם הצלחה קטנה. רוב הפעמים זה כישלונות, אבל הצלחה קטנה אחת יכולה למלא אותך באושר".

חניך מהפנימייה הטיפולית מתאר חוויה חיובית של התמדה ושל התמודדות עם הרכיבה על אף הקשיים:

רציתי. אבל פחדתי. רציתי ולא ויתרתי לעצמי ובסוף עליתי והמשכתי לעלות יום יום, יום יום, יום יום ובסוף הגעתי למה שרציתי היום. שאני מאושר מזה, אני אומר לך את האמת. זה עושה לי טוב, זה עושה לי כף, אני נהנה (שמעון, פנימייה טיפולית)

עבור חלק מהנערים חוויית ההצלחה של הרכיבה היא חוויה בעלת משמעות שתורמת לביטחונם העצמי. כפי שמתאר חניך מהפנימייה החינוכית:

ברגע שאתה עולה על סוס בפעם הראשונה אתה לא מבין איך אנשים עושים איתו דברים [...] ואז לאט לאט אתה לומד וזה וגם מעלה לך את הביטחון העצמי ואת הערך העצמי. אתה רואה שאתה שולט על חיה כזאת עוצמתית. ככל שאתה לומד יותר אתה מבין את העוצמה של החיה הזאת ואת העדינות שלה אתה גם לומד על עצמך. (ירון, פנימייה חינוכית)

נער מהפנימייה הטיפולית שיתף אף הוא בחוויה דומה של עלייה בביטחון העצמי, אך הוא עשה זאת בדרך של השוואה, באמצעות תיאור הקשר שנוצר בינו לסוס:

הסוס החדש שקיבלתי מיומן יחסית, הוא מאוד היפראקטיבי, יש לו הרבה אנרגיות. מספיק שאני מצקצק לו פעם אחת ואני נותן לו עם הרגל הוא ישר יוצא לי לריצה. הוא קצת חרדתי אבל בגלל שיש לו הרבה פצעים וכל הזמן הוא רב מכות. איתי הוא מרגיש מאוד בטוח כי נגיד המדריך שלי לרכיבה אותו הוא לא אוהב כי הוא בא אליו כמה פעמים בתנועות חדות, סוסים לא אוהבים את זה. אז תמיד כשאני הייתי בסביבה הוא היה מלטף אותי ככה עם הראש [...] הוא תמיד היה נצמד אלי עם הראש כזה עם המצח על החזה שלי, הוא היה נותן לי לחבק אותו בצוואר. הוא היה נותן הרבה מעצמו ברכיבה, הוא אף פעם לא היה מפסיק, לקראת הסוף היה טיפה מתעייף אבל עדיין זה לא מנע ממנו להפסיק ולא יודע אני חושב שהיה לנו חיבור מאוד חזק וביקשתי כאילו שאם הוא יישאר אני רוצה להישאר איתו אני לא מתכוון לוותר עליו כי הוא מאוד טוב, הוא גם מוביל וגם צעיר אז די פלוס כזה. (גדי, פנימייה טיפולית)

גם היכולת לווסת את רגשותיהם וההשפעה המרגיעה של החווה על החוויה הפנימית שלהם עלו אצל נערים בשתי הקבוצות:

אני לא יודע את מבינה זה כזה קצת קשה לראות את זה אני בתוך עצמי להבין מה זה משפיע עליי אבל אני כן מבין ויודע שזה משפיע עליי ועושה לי רק טוב. זה גורם לי ליותר מרץ בלימודים ויותר זה מקום לבוא לשחרר, זה לא כמו שאתה קם בבוקר הולך לומד אתה קם מגיע לחווה למקום שיותר נוח לי כאילו יותר קל לי ויותר לא יודע איך להסביר את זה ואז אחר כך שאני חוזר לפנימייה יש לי המשך יום ואני מרגיש שם הרבה יותר טוב. כן יש לי אחר כך שיעור מתמטיקה שיעור זה וכאילו היום שלי הרבה יותר חד גם אם הוא מסתיים בערב אבל יותר קל לי. (עמנואל, פנימייה חינוכית)

נער אחר מהפנימייה הטיפולית דיבר אף הוא על היכולת ללמוד להיות סבלני יותר, מתוך הקשר עם הסוס: "נהייתי יותר סבלני, הייתי יותר סבלני כלפיו ולא [...] כל פעם לדרבן אותו. כאילו הייתי סבלני. לא הקשתי עליו יותר מדי, לא הכבדתי עליו הבנתי שלפעמים צריך לשחרר." (בוועז, פנימייה טיפולית)

כחלק מההשפעה המרגיעה של החווה על החוויה של הנערים, כמה מהם שיתפו שהחווה סייעה להתמודד עם סף תסכול נמוך:

כשאתה לא מצליח, צריך לעבוד בשיתוף פעולה עם הסוס. לסוס לא הכול מתאים, אז זה תסכול, ואני יש לי סף תסכול נמוך, אז אני מתעצבן מהר. ואז צריך להתמודד עם זה. פה, בחווה, אני צריך להמשיך. במקומות אחרים אם לא היה לי טוב הייתי עוזב. אני פה כי אני אוהב את זה. אני מתאמץ להישאר. עוד פעם ועוד פעם עד שאתה רואה שינוי. אפילו שיש תסכולים. זה משפיע עליי. אני יותר מתמיד יודע לקבל תסכול, יודע להכיל תסכול. כשאני מתוסכל אני יכול להמשיך. (אביעזר, פנימייה חינוכית)

גם חניך מהפנימייה הטיפולית משתף כיצד החווה סייעה לו לאזן את רגשותיו: "לקחתי מהחווה איך להיות מאוזן, לאזן את הרגשות. שכאילו גם אם את נפגעת, וכל זה, בסופו של דבר את צריכה לדעת איך להיפרד ממשוה בצורה נכונה." (אלוי, פנימייה טיפולית)

מנקודת המבט של המדריכים עלתה גם הנקודה של ויסות ורגיעה בקרב הנערים לאחר החוויה בחווה:

החווה נותנת לנערים תחושה של מרחב. לכן זה מוריד מהם אגרסיות. החווה נותנת להם שקט. הרכיבה היא משחררת. אני רואה שינוי בנערים. הם עוברים אצלנו דרך משבוע לשבוע. הנערים מהפנימייה הטיפולית לומדים במקום לבעוט ולפוצץ את הכלים, לדבר ולהגיד מה שהם רוצים. הם יכולים להגיד, אני חושש או אני לא בטוח – זה שינוי גדול. (מדריכה)

מהציטוטים הרבים נראה שיש דמיון בתוצרים הנפשיים וההתנהגותיים שהפיקו הנערים מהחווה ברמה האישית. עם זאת, מצאנו הבדלים בין קבוצות הנערים בתרומת הרכיבה הטיפולית במישור הבין-אישי.

נקודות שוני

ההבדלים בחוויה של הנערים מהפנימייה החינוכית ובין החוויה של הנערים בפנימייה הטיפולית קשורים בהבדלים בין שתי המסגרות שהם מגיעים מהן. בפנימייה הטיפולית יש דגש על שפה ותהליך טיפולי לעומת דגשים חינוכיים והישגיים של הפנימייה החינוכית. הבדלים אלו נוכחים בחוויות של הנערים בחווה ומייצרים כל מיני גישות כלפי תרומת

החוה לנערים. הנערים מהפנימייה הטיפולית מתארים את התרומה של החווה לחייהם על פי רוב באמצעות הקשר שיצרו עם הסוס. גם התרומות ברמה האישית שתוארו לעיל, הביטחון העצמי, הסובלנות והוויסות הרגשי נוצרים אצלם מתוך ההידוד (אינטראקציה) והקשר שנוצרו עם הסוס. לעומת זאת, אצל הנערים מהפנימייה החינוכית נראה שהשורש שממנו נובט השינוי ברמה האישית קשור לרכיבה עצמה, להתקדמות, ללמידת הטכניקה ולהישגים הקשורים ברכיבה. המכוונות (אוריינטציה) של הנערים מהפנימייה החינוכית היא בראש ובראשונה לימודית והם רואים בחווה מרחב שיש בו תהליך למידה והם נדרשים להתמיד ולתרגל. ההשפעה של החווה על הנערים מהפנימייה החינוכית מתקשרת להם למושגים הישגיים ותחרותיים הקשורים לרכיבה:

זה מלמד אותי שבחיים כאילו בהתחלה שאתה מתחיל אתה אומר בסדר כמה אפשר אתה לא מבין באמת כמה אתה יכול להתקדם שההתקדמות לאט לאט ואז שאתה רוכב אתה מבין שכל שיעור כמה שאתה לומד יש לך עוד הרבה מה ללמוד וזה לא ברור כל כך מהר בכל דבר לא רק בזה בפעם הראשונה. כן שאתה רואה איפה היית לפני עכשיו שאתה עושה שוב אתה פחות שם לב אבל שאתה מסתכל אתה רואה פתאום איזה סרטון לפני שנתיים איך רכבת ואיך עכשיו אתה פתאום מבין מה זה שהתמדת ותרגלת. (נוה, פנימייה חינוכית)

הנערים מהפנימייה הטיפולית מדברים הרבה פחות בשפה לימודית ומדברים יותר בשפה רגשית מתוך הפגנת יכולת להתבונן בעצמם. למשל, המשתתפים מדברים על היכולת לפתח מיקוד שליטה פנימי לאחר החווה בחווה. ההבדל שבלט במיוחד בין הקבוצות היה היכולת של הנערים מהפנימייה הטיפולית לדבר על הקשר עם הסוס, לנתח את הקשר ולהפיק ממנו תובנות לקשרים בין אישיים אנושיים.

מחצית מהנערים מהפנימייה הטיפולית מסכמים את מה שהם הפיקו מהחווה בחווה כלמידה על קשרים ומקומם בתוך הקשר. גדי, למשל, מתאר את מה שלמד באמצעות מושג רגשי שלמד בפנימייה כדי להתבונן בעצמו ובחווה שהוא עובר ברכיבה הטיפולית:

למדתי שאני יכול להעניק, שאני יכול לתת למישהו מקום [תחושה] שיש איתו מישהו, שאני חבר טוב אפשר להגיד, שאני דואג. שאני נותן הרבה אהבה ו... אני אשתמש במושג של הפנימייה, שאני רואה את האחר כאילו. (גיא, פנימייה טיפולית)

חניך אחר מהפנימייה הטיפולית מתאר הדדיות בקשר ומשווה בין הקשר שלו עם הסוס לקשרים עם אנשים:

כמו בדינמיקה בין בן אדם לסוס אז יש דינמיקה מסוימת בין אדם לבן אדם. ולמרות שבני אדם כן יכולים לדבר וכן לדבר ברגשות, אבל כן צריך איזשהו שיתוף פעולה בין אנשים או בין קבוצה שיוודעת איך לעבוד ביחד. ולא כל הזמן להאשים, לא, זו לא הבעיה שלי, זה הוא. או שזה זה. בטנגו רוקדים שניים. (דב, פנימייה טיפולית)

לעומת זאת, רק חניך אחד בפנימייה החינוכית עסק בקשר עם הסוס ובמה שלמד ממנו: אני גידי משהו, שהרכיבה, נותנת כאילו, עבודה ביחד, לעבוד עם בעל חיים, להבין אותנו להתחשב בו, למשל הבעל חיים, כאלו, היום קשה לו, ואתה צריך להבין אותו, ולהגיד אוקיי, בסדר, אז כאילו, נוריד מאמץ וזה, כאילו, עבודת צוות. אתה

צריך לדאוג לבעל חיים גם אחרי רכיבה, לשטוף אותו. זה כאילו, חלק ממך.
(משה, פנימייה חינוכית)

גם מדריכי הרכיבה זיהו את הצורך של הנערים מהפנימייה הטיפולית בקשר עם הסוס :
הנערים מהפנימייה הטיפולית חיפשו הרבה יותר את הקשר עם הסוס. היה חשוב להם שיהיה להם סוס קבוע. לעומת חניכי הפנימייה החינוכית שהם באו יותר לרכוב, ללמוד מגוון טכניקות ברכיבה. פחות טיפול וקשר אישי עם הסוס. זה בגדול, תמיד יש יוצאים מן הכלל.

מדריך אחר שיתף כיצד הנערים הפכו את הטיפול בסוס לחלק חשוב מההתערבות :
הנערים משכו יותר לכיוון הטיפול בסוס, הם חיפשו את המגע הפיזי עם הסוס – ללטף, להיכנס לתא שלו ולהבריז אותו. הנערים עצמם משכו לכיוון הזה, זה לא בא מהמנהל. המנהל דווקא היה באוריינטציה תחרותית של רכיבה. זה לא עניין את הנערים. עניין אותם להרגיש את הסוס, ללמוד את הסוס כשהוא הולך אחריהם משוחרר מחבל – זה הראה להם שיש מישהו שהולך אחריהם מבחירתו ומרצונו [...] אנחנו חשבנו שדווקא הנערים מהפנימייה הטיפולית יחפשו יותר את האדרנלין ברכיבה, אבל הם מהתחלה זיהו שהסוסים גדולים מדי וחזקים מדי עליהם, אז הם באו מהמקום של התקשרות איתם והרצון לטפל בהם. הם ידעו להגיד אני מפחד או לא מתאים לי. יש שם הרבה עבודה על ביטוי מילולי של הרגשות והרצונות שלהם. זה בא לידי טיפול בעבודה עם הסוסים. הם ידעו להביע את הרצונות והרגשות שלהם.

נקודת המבט של אחת מהמדריכות יכולה לתת הסבר לצורך של הנערים מהפנימייה הטיפולית בקשר :

בפנימייה החינוכית הסוס הוא אמצעי, אבל בפנימייה הטיפולית הסוס הוא המטרה – דרכו הם לומדים ליצור קשר ואמון, הסוס הוא גשר למדריך ומהמדריך לעוד אנשים. המפתח הוא הסוס. אין להם אמון באנשים. רק לסוס הם מוכנים לתת הזדמנות. לאנשים הם לא מאמינים, הם גם אומרים לנו את זה בפרצוף שאנחנו משקרים להם. הם יודעים שהסוס לא משקר להם. לכן משם מתחיל התיקון.

מדריכה אחרת תולה את ההסבר בהבדלים בין הנערים בנושא הקשר עם הסוס על הרקע שלהם :

נקודת המוצא של הנערים מהפנימייה הטיפולית קשה יותר. רואים את זה עליהם, אלו נערים שצריכים לשרוד. זה בא לידי ביטוי במנגנוני ההגנה שלהם. אם מחליפים למישהו סוס – זה יכול להיות סוף העולם מבחינתם. זה כבר נהיה לא בריא, כי הם לא היו גמישים ופתוחים לשינוי אם הסוס צולע באותו יום, הם לא משתפים פעולה. צריך לתווך להם את זה כל הזמן שזה בא ממקום מקצועי ולא נגדם. הם צריכים להבין, הם זקוקים להסברים כי כשאין להם – אז היצר ההישרדותי פועל, הם אומרים – אני לא רוצה לצאת פראיר, לא רוצה להיראות לא טוב בפני הקבוצה. הנערים יודעים טוב מאוד מי איתם ומי לא, זה בגלל היצר ההישרדותי.

על אף ההבדלים שנמצאו בתוצרי הרכיבה הטיפולית, אחת מהמדריכות שיתפה בתובנה כי במבט־על היא רואה הרבה דמיון בצרכים הרגשיים של הנערים משתי הקבוצות ובאופן שהרכיבה הטיפולית יכולה לענות על צרכים אלו:

כשמסתכלים על הצרכים הרגשיים של הנערים משתי הקבוצות, הם לא ממש שונים. כולם רוצים שייראו אותם, כולם רוצים שיהיה להם מקום, שיקבלו אותם בלי לשפוט יותר מדי. כולם רוצים חופש בחירה, חופש לרכב, איזושהו חופש. כולם אוהבים לצאת לטיול בשדה ומאשר להיות במגרש. שתי הקבוצות מחפשות את החופש בתוך הרכיבה.

לוח 1 מסכם את התמות שעלו מהטקסטים ואת ההשוואה בין שתי קבוצות הנערים ביחס אליהן.

לוח 1: תמות והשוואה בין שתי קבוצות הנערים במחקר

שוני		דמיון	
פנימייה טיפולית	פנימייה חינוכית		
גבולות נוקשים של הפנימייה בעניין הגעה לחווה מייצרים או עלולים לייצר תחושת כפייה והתנגדות לרכיבה אצל נער אחד.	חוסר בגבולות חיצוניים של הפנימייה בנושא הגעה לחווה מייצר על פי רוב מוטיבציה פנימית בקרב הנערים שבחרים להגיע.	ההגעה לחווה נחווית על פי רוב נובעת מבחירה אישית ועצמאית.	עצמאות ברכיבה
שיתוף הנערים בתהליך קבלת החלטות מגביר עצמאות ומסייע בוויסות רגשי.		הצורך בעצמאות משותף לנערים משתי הקבוצות והמדריכים מזהים אותו.	
		באמצעות הרכיבה הנערים לומדים את מגבלות העצמאות שלהם בתוך קשר.	
לנערים קשר מורכב יותר עם המדריכים של החווה המלווה בקשיי יצירת קשר וחוסר אמון. המדריך צריך "להילחם" על הנער ועל הקשר עימו. הסוס משמש גשר מתווך לקשר בעל משמעות בין הנערים למדריכים.	לנערים קשר חיובי ובעל משמעות עם המדריכים בחווה, דגש על ההיבטים המקצועיים של ידע וטכניקה של המדריכים כהיבטים חשובים לקשר.	---	קשר בין הנערים למדריכי הרכיבה הטיפולית

<p>הנערים הדגישו בשפה טיפולית ורגשית בעיקר את הקשר עם הסוס כמקור בעל משמעות לשינוי שחוו בעקבות הרכיבה הטיפולית.</p>	<p>מקור השינוי הוא התקדמות ברכיבה, פיתוח טכניקה והגעה להישגים ברכיבה.</p>	<p>תוצרים ברמה האישית כמו יכולת התמדה, עלייה בביטחון העצמי, התמודדות עם אתגרים, חוויות הצלחה, ויסות רגשי והתמודדות עם סף תסכול נמוך.</p>	<p>תוצרי הרכיבה הטיפולית</p>
---	---	--	-------------------------------------

לסיכום אפשר לראות כי לנערים משתי הפנימיות יש צרכים משותפים כמו הצורך בעצמאות, בהערכה והכרה ביכולותיהם. ההבדלים בצרכים של הנערים משתי הקבוצות נוגעים לכך שלנערים מהפנימייה החינוכית יש צורך להתמקצע ולהגיע להישגים ברכיבה, ואילו לנערים מהפנימייה הטיפולית יש צרכים רגשיים לקשר בין-אישי עם הסוס ועם המדריכים בחווה. ניכר שהנערים מהפנימייה הטיפולית מדברים בשפה טיפולית ורגשית ומחפשים קשר, בעיקר עם הסוס, וגם עם המדריך. המשותף לשתי קבוצות הנערים היה בתיאורים של הרווחים האישיים שהם הפיקו מהחוויה של הרכיבה הטיפולית כמו עלייה בביטחון העצמי וביכולת הוויסות הרגשי.

דיון

במחקר הנוכחי ביקשנו להעמיק את הבנתנו על חוויית הטיפול ברכיבת סוסים של נערים בעלי רקע וסיכון מגוונים החיים בפנימיות. אוכלוסיית הנערים בסיכון אינה מקשה אחת אחידה, בכותרת זו נתונים נערים מרקע וסיכון מגוונים. על כן במחקר זה נבחנה החוויה הסובייקטיבית של שתי קבוצות נערים מפנימייה חינוכית ומפנימייה טיפולית, הנתונים על רצף סיכוני מגוון ובעלי רקע, קשיים וצרכים רגשיים למיניהם. הבדלים אלה בין הנערים מייצרים צרכים רגשיים מסוימים ומעצבים אחרת את החוויה ברכיבה הטיפולית. גם לאופי המיוחד של הפנימייה החינוכית והפנימייה הטיפולית יש תפקיד בעיצוב החוויה המיוחדת ברכיבה הטיפולית. ההשוואה בין שתי הקבוצות העלתה שלוש תמות שנמצאו בהן הבדלים לצד קווי דמיון מסוימים בחוויה הסובייקטיבית של הנערים משתי הקבוצות: עצמאות ברכיבה, קשר עם המדריכים ותוצרי הרכיבה הטיפולית.

תאוריית ההכוונה העצמית (self-determination theory) היא אחת מהתאוריות הבולטות לחקר המוטיבציה האנושית (Weiner, 1990) ולפיה לכל בן אנוש ישנה מוטיבציה פנימית להתפתח ולתפקד (Deci & Ryan, 2012). תאוריה זו (Deci & Ryan, 2000) טוענת שכדי שבני אדם יגיעו להתפתחות ותפקוד מיטביים, הם זקוקים לתנאים סביבתיים מסוימים. כלומר התפתחות האדם היא פועל יוצא של ההידוד בין הסביבה החברתית לאדם. תאוריית משנה להכוונה העצמית היא **תאוריית הצרכים הבסיסיים** (Adams et al., 2017). היא מגדירה את התנאים החברתיים שאדם זקוק להם כדי להתפתח. תאוריית הצרכים הבסיסיים מדגישה כי סביבה צריכה לספק לבני אדם שלושה צרכים פסיכולוגיים: עצמאות, תחושת מסוגלות וקרבה (Deci & Ryan, 2000, 2012). כאשר צרכים אלה אינם מתמלאים, בני אדם עלולים לחוות קשיים בהסתגלות (van der Kaap-Deeder et al., 2014)

ולא לפתח מוטיבציה פנימית להתקדמות (Deci & Ryan, 2000). מממצאי המחקר הנוכחי עולה שהרכיבה הטיפולית מספקת את שלושת הצרכים האלה: עצמאות (ברכיבה), חוויית מסוגלות וקרבה (לסוס ולמדריכי הרכיבה).

הנערים משתי הפנימיות תיארו בכמה דרכים את הצורך שלהם בעצמאות כתנאי הכרחי לחוויה בעלת משמעות, וחיבור לתהליך הטיפולי בחווה. הפנימיה החינוכית במחקר מאפשרת רמה גבוהה של עצמאות, בחירה ושליטה בהשוואה לנערים מהפנימייה הטיפולית. ההבדלים בין רמות העצמאות השונות בין שתי הפנימיות קשורים להבדלים ברמת הסיכון של הנערים. הנערים בפנימיית חסות הנוער נמצאים בסיכון גבוה יותר שמצריך מסגרת נוקשה יותר. מידת העצמאות שחוו הנערים מהפנימייה החינוכית בחווה, אפשרה להם מצד אחד לפתח מוטיבציה פנימית לרכיבה, אך מצד אחר עצמאות זו גם אפשרה נשירה מהתוכנית. מדריכי הרכיבה הטיפולית מעידים על תחלופה של נערים מהפנימייה החינוכית ועל קושי ביצירת קשר בעל משמעות עם הצוות. לעומתם הנערים מהפנימייה הטיפולית חווים במסגרת הפנימייה ובחווה גבולות נוקשים ואי יכולת לבחור. נער אחד חווה זאת כפגיעה בעצמאות שלו ולכן לא התחבר לרכיבה. בכל זאת מרבית הנערים בפנימייה הטיפולית חשו שמחה והתרגשות לקראת יום הרכיבה וחוו את הרכיבה כבחירה שלהם ובחרו להתקדם בה. ההבדלים בין שתי המסגרות של הפנימיות, בגבולות ובמידת העצמאות שהן מאפשרות, קשורים למחויבות להגיע לרכיבה הטיפולית. עם זאת, משכבר הגיעו הנערים לחווה, הם יכולים גם לחוות עצמאות ברכיבה עצמה, בבחירה אם ועד כמה להשתתף בתרגול טכניקות הרכיבה, במעורבות בהחלטות הנוגעות לבחירה בסוס, בבחירה עד כמה להתמסר לקשר ולטיפול בסוס ועוד. לפי תאוריית ההכוונה העצמית, אנשים יכולים לפעול מתוך רצון להשתתף בפעילות שהם אוהבים ומעריכים או מתוך כפייה חיצונית. ממצאי המחקר הנוכחי מראים עד כמה חשוב לאפשר עצמאות בתהליך הרכיבה לנערים כדי להגדיל את שיתוף הפעולה שלהם.

במהלך הרכיבה טיפולית הנערים מתנסים גם בעצמאות וגם במגבלותיה בשל הקושי לשלוט בסוס שלא תמיד סר למרותם. הרכיבה על הסוס מעמתת את הנערים עם רצונותיו של הסוס ועם ההבנה ששליטתם ובחירתם מוגבלות. כך לומדים הנערים להיות רגישים גם לצרכיו של הסוס וכאשר הם מוותרים מעט על הצורך שלהם בשליטה, הסוס מתחיל לסמוך עליהם, האמון שלהם בסוס גובר והם מתקדמים. אלקינד (Elkind, 1967) מתאר את השינוי ההדרגתי שעוברים מתבגרים מעיסוק מרוכז בעצמם ובעניין האישי שלהם להכרה באחר ובעניין שלו. תובנה זו חיונית לחיזוק יחסים בין-אישיים הדדיים ולא בעלי עניין. הקשר עם הסוס מסייע בפיתוח ובשכלול היכולת לראות את האחר.

הצורך בעצמאות הוא צורך כללעולמי, אך בגיל ההתבגרות הוא בעל משנה חשיבות. המשתתפים במחקר הנוכחי נתונים בשלב שכינה בלוס (Blos, 1966) שלב גיל ההתבגרות התיכונה, זה השלב האמצעי של גיל ההתבגרות המתנהל בגילים 14–19. לפי אריקסון (Erikson, 1968), המשימה העיקרית של גיל ההתבגרות היא עיצוב הזהות. משימה זאת נעשית בין השאר בהתנסות בתפקידים ובחוויות מסוימות שהחברה מאפשרת במרחב של מורטוריום. מרחב זה מייצר סינרגייה בין סביבה חיצונית לתהליך פנימי של חיפוש זהות. החווה לרכיבה טיפולית משמשת סוג של מורטוריום ייחודי המאפשר לנערים לפתח את הזהות העצמית שלהם במהלך התנסות ברכיבה על סוסים שמצריכה שימוש במיומנויות פיזיות, קוגניטיביות והתנהגותיות למיניהן, באחריות לסוס ובטיפול הפיזי בו. העצמאות,

שלפי אריקסון נרכשת בשלב הילדות המוקדמת, היא חלק מהתנאים הבסיסיים לחיזוק הזהות בגיל ההתבגרות. נערים שנחסכו מהם הזדמנויות להתנסות עצמאית יכולים להיעזר ברכיבה הטיפולית כהזדמנות לחוויה עצמאית. העצמאות היא תנאי בסיסי להתנהגות המונעת מתוך מוטיבציה עצמית (Deci & Ryan, 2000). דבר זה ניכר אצל חניכי הפנימייה החינוכית שחוו מידה רבה של עצמאות ופיתחו מוטיבציה פנימית להשתתפות ברכיבה. אך עצמאות רבה והגמשה של הגבולות מייצרות אינן מייצרות החזקה טובה דיה שכן על פי דיווח מדריכי הרכיבה, רק קבוצה קטנה יחסית של נערים פיתחה מחויבות והתמדה לתהליך ורבים נשרו במהלך הדרך. נראה שההחזקה והגבולות שחווים הנערים בפנימייה הטיפולית ומידת העצמאות המוגבלת עומדים בקצה ההפוך לנערים מהפנימייה החינוכית. בכל זאת מרבית הנערים מהפנימייה הטיפולית, חוץ מאחד, הצליחו לחוות עצמאות ברכיבה הטיפולית על רקע הגבולות הנוקשים. הם חוו הנאה מהרכיבה ופיתחו אף הם מוטיבציה פנימית להתקדמות. העצמאות שחווים הנערים מהפנימייה הטיפולית באה לידי ביטוי בעיקר בחופש להרגיש וליצור קשר רגשי ובעל משמעות עם הסוסים. למרות חובת ההגעה לטיפול, הם אינם מחויבים לשתף פעולה עימו. הם בוחרים האם לשתף ברגשות והאם ליצור קשר עם הסוס.

הצורך בקרבה לפי תאוריית הצרכים הבסיסיים, הוא הצורך להרגיש מחובר לזולת, לחוש שייכות, להיות נאהב ומטופל. חשיבותו של קשר טיפולי אינטרסובייקטיבי בעבודה עם בני נוער בסיכון היא רבה נוכח הצורך הגדול של קבוצה זו בחוויה מתקנת (חימי, 2015; Brown & Wright, 2001). חניכי הפנימייה הטיפולית תיארו קושי לתת אמון וחשדנות כלפי מדריכי הרכיבה הטיפולית. חוויה זו השתקפה גם מדברי מדריכי הרכיבה כשתיארו את הקשר שלהם עם הנערים מהפנימייה הטיפולית. אפשר להבין זאת על רקע חוויות החיים השליליות שחוו נערים אלה ובמה שהם שיתפו אותנו בראיונות, כמו מעברים תכופים בין מסגרות, חוויות של חוסר שייכות חברתית, הדרה חברתית, אפליה, מעורבות בתקריות אלימות ועוד. מתוך תיאוריהם עולה שאצל רבים מהם התגבשה ברבות השנים המשוואה שקשר וקרבה הם סכנה וסיכון להתדרדרות במצבם. על כן סיפוק הצורך בקרבה באמצעות הסוס או מדריך הרכיבה הוא בעל יכולה (פוטנציאל) לחוויה מתקנת עבורם כפי שתארו. כנערים שחוו אכזבות רבות בחייהם מבני אדם, הקשר עם הסוס כחיה שאינה שיפוטית כלפיהם ואינה מודעת לעברם וקשייהם, מאפשר להם חוויה של קרבה ושייכות. הקשר הזה הוא גשר ליצירת קשר עם בני אדם. לעומתם, הנערים מהפנימייה החינוכית חיפשו במדריך את הידע והמקצועיות ועל כך חיזקו את הקשר וההערכה כלפיו. ייתכן שההגדרות המגוונות של ההתערבות בכל פנימייה, כמו ההבדלים בשפה הטיפולית והחינוכית, קשורים גם הם לאופן שהנערים נקשרו לסוס ונתנו משמעות לחוויית הרכיבה הטיפולית. כאמור לנערים בפנימייה החינוכית, ההתערבות בחוויה הוגדרה משימה חינוכית לרכישת מיומנות וידע על רכיבה, ואילו לנערים מהפנימייה הטיפולית ההתערבות בחוויה לרכיבה טיפולית הוגדרה תוכנית לפיתוח מסוגלות, העצמה אישית ופיתוח כישורי חיים. ההבדלים בהגדרת מטרת ההתערבות כמו ההבדלים בשפה הטיפולית של כל מסגרת קשורים ככל הנראה להבדלים שנמצאו בין שתי הקבוצות בקשר עם המדריכים ועם הסוס. בפנימייה הטיפולית השפה היא שפה רגשית, השמה דגש על קשר עם האחר ומיקוד שליטה פנימי, ואילו בפנימייה החינוכית השפה אחרת והדגש הוא חינוכי והישגי יותר.

יש לציין שהצורך בעצמאות אינו סותר בהכרח את הצורך בקרבה. לעיתים עצמאות מוצגת לצד מושגים כמו אינדיווידואליזם (Steinberg & Silverberg, 1986), שאכן מרמזים על רמת קרבה נמוכה יותר בקשר. אך תאוריית ההכוונה העצמית אינה קשורה לצורך בעצמאות כאנוכיות או ניתוק רגשי אלא לחופש הבחירה והרצון בבסיס כל פעולה. תאוריית ההכוונה העצמית מציינת כי עצמאות מאפשרת קרבה, כפי שיש לעיתים בגיל ההתבגרות ביחסים בין הורים לבני נוער המאפשרים עצמאות לילדיהם לצד חוויית קרבה בקשר ביניהם (Deci & Ryan, 2000).

לפי תאוריית ההכוונה העצמית, הצורך במסוגלות הוא הצורך להרגיש יעיל ובעל יכולת להשפיע על הסביבה ולהגיע להישגים (Deci & Ryan, 2000). אחת מהדרכים לספק את הצורך במסוגלות, היא בסיפוק אתגרים שמרחיבים את היכולות והמיומנויות (Van den Broeck et al., 2010). רכיבה טיפולית מספקת אתגר כזה. ואכן, נראה שחניכי שתי הפנימיות חוו על פי רוב תחושת מסוגלות, התקדמות וחוויות הצלחה. לעלייה בתחושת המסוגלות תרמו משתנים כמו האופי הספורטיבי של הרכיבה הכוללת אתגרים, הישגים ותחרויות, מוטיבציה חברתית-קבוצתית להצליח ולהתקדם 'כמו כולם', היכולת לשלוט בחיה עוצמתית כסוס ויכולת להתגבר על פחדים וטראומות מהרכיבה על הסוס. כמה מהנערים תיארו כיצד העלייה בתחושת המסוגלות ברכיבה תרמה גם להצלחה ולהתקדמות בפנימייה. חוויות אלו סייעו בהעלאת ההערכה העצמית של הנערים, יכולת ההתמדה והוויסות הרגשי של הנערים. דאסי וראיין (Deci & Ryan, 2000) מציינים כי לא די בהעלאת תחושת המסוגלות בלבד כדי להעלות את המוטיבציה הפנימית, אלא יש ללוות את העלאת תחושת המסוגלות בתחושת עצמאות. נוסף על כך הקשר עם סוס תרם לתחושת המסוגלות להיות בקשר, להעניק לאחר, לטפל בו וליצור אמון. היבט זה של הרחבת תחושת המסוגלות להיות בקשר אפיון בעיקר את חניכי הפנימייה הטיפולית.

תאוריית ההכוונה העצמית מדגישה את חשיבות הסביבה החברתית בסיפוק שלושת הצרכים של עצמאות, מסוגלות וקרבה גם יחד. סביבה שתספק מסוגלות ללא סיפוק הצורך בקרבה עשויה לפגום בתחושת הרווחה העצמית. סיפוק שלושת הצרכים צריך להתקיים במשולב ובהרמוניה (Ryan et al., 1995). נראה שהחווה לרכיבה טיפולית היא סביבה חברתית המאפשרת את סיפוק שלושת הצרכים של עצמאות, מסוגלות וקרבה באופן אגבורי (סינרגטי) שתורם לנערים בסיכון ברמה הרגשית, ההתנהגותית והחברתית.

מגבלות המחקר

מגבלות המחקר קשורות במגבלותיו של מחקר האיכותני, כמו חוסר היכולת להכליל את ממצאי המחקר וכן מגבלות הנוגעות לדרך ניתוח הממצאים. במחקר הנוכחי נקטנו בגישת ניתוח פנומנולוגי לממצאים. לשיטה זו כמה מגבלות: ראשית, שבירת הטקסט לקטגוריות עלול לפגוע במשמעות הטקסט כיחידה שלמה; שנית, השוואה המתמדת של הטקסט בין הקבוצות ובתוך הקבוצות עלולה לפגום בהבנה המעמיקה של כוונת המשתתף; שלישית, שיטה זו מושפעת מהרגישות ומהידע האישי שלנו כחוקרות ובפרשנות האישית שנתנו, ייתכן שאחרים היו מפרשים את הדברים אחרת; רביעית, מחקר זה נעשה בפרק זמן מסוים וייתכן שמחקר אורך לאורך חודשי ההתערבות ולאחריה היה יכול לשפוך אור נוסף על משמעות החוויה של הרכיבה הטיפולית עבור הנערים ועל ההבדלים בין שתי הקבוצות.

מסקנות המחקר

ממצאי המחקר מראים שרכיבת סוסים טיפולית היא כלי התערבות רב-משמעות עבור נערים על הרצף הסיכוני החיים בפנימיות. עם זאת, יש לציין ששני משתתפים במחקר הנוכחי ושניים אחרים שסיירו להתראיין למחקר, תיארו חוויות שליליות בחווה לרכיבה טיפולית. לכל אחד מהם הייתה סיבה אחרת לכך, כמו למשל חוסר קשר עם סוס, חוסר עניין ברכיבה או בסגנון הרכיבה הספציפי או רתיעה מהמאמץ הפיזי שכרוך ברכיבה. כלומר בדיון על משמעות וחשיבות ההתערבות של רכיבה טיפולית עם בני נוער בסיכון, חשוב לציין שסוג זה של התערבות אינו מתאים לכל הנערים.

מהמחקר הנוכחי עולות מסקנות רבות, כמו חשיבות העצמאות ברכיבה עבור הנערים לשם פיתוח זהות במרחב המאפשר התנסות פיתוח מוטיבציה פנימית להתקדמות ברכיבה ובטיפול. יש למצוא דרכים לספק עצמאות ברכיבה ולהתאים אותה לאופי המסגרת הפנימית. כלומר לנערים ממסגרת עם גבולות נוקשים יש למצוא דרכים לתת להם חוויה של שליטה ובחירה, למשל, בשיתוף בתהליכי בחירת הסוס באמצעות טיפול הדרגתי ועצמאי שלהם בסוס ובצרכיו, באמצעות רכיבה בשטח פתוח ועוד. עבור נערים ממסגרת שיש בה לנערים חופש בחירה רב יותר, חשוב לשמר את תחושת העצמאות ברכיבה לצד גבולות ודרישות שיאפשרו החזקה והתמדה של הנערים כדי למנוע נשירה מרובה. נוסף על כך ההתערבות של הרכיבה הטיפולית מאפשרת חוויה מתקנת של יצירת קשר עבור נערים שחוו חוויות חיים שליליות ואכזבות רבות מאחרים משמעותיים. הסוס מאפשר יצירת קשר רגשי שאינו שיפוטי, הוא משמש מקור למשמעות של הנערים ויוצר גשר ליצירת קשר עם מדריך הרכיבה הטיפולית. עבור נערים שבשל ניסיון חייהם המר חווים קשיים במתן אמון, חשוב למקד את ההתערבות ביצירת קשר עם הסוס לצד יצירת קשר עם מדריך הרכיבה לצורך חוויה של ריפוי. לבסוף לנערים שחוו בחייהם חוויות רבות של כישלון וחוסר הערכה, הרכיבה הטיפולית כאתגר פיזי, רגשי וחברתי היא בעלת יוכלה רבה לחיזוק תחושת המסוגלות של הנערים מתוך סיפוק חוויות הצלחה, חיזוק הדימוי העצמי ופיתוח תחושת יכולת התמדה ועמידה באתגרים. עבור הנערים מהפנימייה החינוכית נראה שהשורש שממנו נובע השינוי בתחושת המסוגלות והביטחון העצמי קשור לרכיבה עצמה, להתקדמות, ללמידת הטכניקה ולהישגים הקשורים ברכיבה. לעומתם, הנערים מהפנימייה הטיפולית שמו דגש על הקשר עם הסוס כמקור חשוב לעלייה בתחושת המסוגלות. על כן חשוב למקד את ההתערבות בצרכים ובחסימים הרגשיים הייחודיים המאפיינים את הנערים האלה. תאוריית ההכוונה העצמית מדגישה את חשיבות סיפוק שלושת הצרכים – עצמאות, קרבה ומסוגלות – לעלייה ברמת ההסתגלות והמוטיבציה הפנימית. המחקר הנוכחי מדגים כיצד אפשר באמצעות רכיבה טיפולית עם בני נוער בסיכון לספק את הצרכים האלה, כאשר לכל קבוצת נערים אפשר לזהות שאחד משלושת הצרכים האלה חשוב יותר ליצירת שינוי. עבור הנערים מהפנימייה הטיפולית הצורך בקרבה היה צורך חד יותר, ועבור הנערים מהפנימייה החינוכית הצורך היה בפיתוח תחושת מסוגלות. לצד זאת שלושת הצרכים חשובים להמשך התפתחותם ועתידם של הנערים בסיכון ויש לשים עליהם דגש גם בהתערבות של רכיבה טיפולית, כפי שעולה גם ממצאי המחקר הנוכחי.

רשימת מקורות

- אקסלרד-לוי, ת' (2016). טיפול בעזרת בעלי חיים: אבני דרך בהתפתחות התחום בארץ ובעולם, מהלכו ותרומתו. **חיות וחברה**, 56, 67–84.
- בלנק, ר' (2022). **טיפול באמצעות בעלי חיים – מבט על**. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. אהרוני, ח' (2011). הקדמה: הגדרות, אתגרים והשימוש בגישות התערבות מתאימות. בתוך ח' אהרוני (עורך), **עבודה חינוכית-סוציאלית בישראל** (עמ' 51–69). אדוואנס.
- האס, ע' ומלכה, מ' (2020). תפקידם של אנשי צוות ממסגרות חוץ-ביתיות לנוער בסיכון כמלווים במסעות הישרדות. **חברה ורווחה**, 1(1), 79–108.
- חימי, ח' (2015). תרומתן של הגישה האקזיסטנציאליסטית ושל הגישה האינטרסובייקטיבית להגדרת ההתערבות החינוכית-טיפולית. בתוך ע' גרופר וש' רומי (עורכים), **ילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל** (כרך ב, עמ' 193–212). מכון מופ"ת.
- לוי, א' (2003). מחזון למציאות – תהליך בניית חזון מקצועי לשירות לנוער וצעירים במשרד העבודה והרווחה. **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 17, 107–125.
- כהן-מורנו, ר', צבע, י', פלדמן, ק' ושיף, מ' (2020). מצבם של יוצאי מסגרות "הרשות לחסות הנוער" בגיל הבגרות הצעירה: מחקר מעקב. **חברה ורווחה**, 1(1), 109–136.
- סקוט, נ' (2010). **צרכים מיוחדים, סוסים מיוחדים: מדריך לתועלות שברכיבה טיפולית**. הוצאת ספרים "אח" בע"מ. (המקור פורסם ב-2005)
- רבינוביץ', מ' (2020). **סוגיות בפעילות המסגרות של רשות חסות הנוער**. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.
- רפאלי, ת' (2017). **מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות**. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.
- Adams, N., Little, T. D., & Ryan, R. M. (2017). Self-determination theory. In M. L. Wehmeyer, K. A. Shogren, T. D. Little, & S. J. Lopez (Eds.), *Development of self-determination through the life-course* (pp. 47–54). Springer Science + Business Media. https://doi.org/10.1007/978-94-024-1042-6_4
- Bachi, K., Terkel, J., & Teichman, M. (2012). Equine-facilitated psychotherapy for at-risk adolescents: The influence on self-image, self-control and trust. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 17(2), 298–312. <https://doi.org/10.1177/1359104511404177>
- Bass, M. M., Duchowny, C. A., & Llabre, M. M. (2009). The effect of therapeutic horseback riding on social functioning in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(9), 1261–1267. <https://doi.org/10.1007/s10803-009-0734-3>

- Beck, A. M. (2000). The use of animals to benefit humans: Animal-assisted therapy. In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (pp. 21–40). Academic Press.
- Bizub, A. L., Joy, A., & Davidson, L. (2003). "It's like being in another world": Demonstrating the benefits of therapeutic horseback riding for individuals with psychiatric disability. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 26(4), 377–384. <https://doi.org/10.2975/26.2003.377.384>
- Blos, P. (1966). *On adolescence: A psychoanalytic interpretation*. Free Press.
- Bowers M. J., & MacDonald P. M. (2001). The effectiveness of equine-facilitated psychotherapy with at-risk adolescents: A pilot study. *Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 15, 62–76.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brown, L. S., & Wright, J. (2001). Attachment theory in adolescence and its relevance to developmental psychopathology. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 8(1), 15–32. <https://doi.org/10.1002/cpp.274>
- Burton, H. L. (2011). 'Queen of the world': Experiences of 'at-risk' young people participating in equine-assisted learning/therapy. *Journal of Social Work Practice*, 25(2), 165–183. <https://doi.org/10.1080/02650533.2011.561304>
- Curry, L. A., Nembhard, I. M., & Bradley, E. H. (2009). Qualitative and mixed methods provide unique contributions to outcomes research. *Circulation*, 119(10), 1442–1452. <https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.107.742775>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2012). Motivation, personality, and development within embedded social contexts: An overview of self-determination theory. In R. M. Ryan (Ed.), *The Oxford handbook of human motivation* (pp. 85–107). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195399820.013.0006>
- Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38(4), 1025–1034. <https://doi.org/10.2307/1127100>
- Emory, D. K. (1992). *Effects of therapeutic horsemanship on the self-concepts and behavior of asocial adolescents*. The University of Maine.

- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. W.W. Norton.
- Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Duquesne University Press.
- Håkanson, C. M. (2008). *Equine assisted therapy in physiotherapy*. Gothenberg University. https://www.fysioterapeuterna.se/globalassets/_sektioner/mental-halsa/fysioterapi/equine-assisted-therapy-in-physiotherapy.pdf
- Hallberg, L. (2008). *Walking the way of the horse: Exploring the power of the horse-human relationship*. IUUniverse.
- Holmes, C. M. P., Goodwin, D., Redhead, E. S., & Goymour, K. L. (2012). The benefits of equine-assisted activities: An exploratory study. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 29(2), 111–122. <https://doi.org/10.1007/s10560-011-0251-z>
- Hunt, M. G., & Chizkov, R. R. (2014). Are therapy dogs like Xanax? Does animal-assisted therapy impact processes relevant to cognitive behavioral psychotherapy? *Anthrozoös*, 27(3), 457–469. <https://doi.org/10.2752/175303714X14023922797959>
- Karol, J. (2007). Applying a traditional individual psychotherapy model to equine-facilitated psychotherapy (EFP): Theory and method. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 12(1), 77–90. <https://doi.org/10.1177/1359104507071057>
- Katcher, A. H. (2000). The future of education and research on the animal-human bond and animal-assisted therapy: Part B: Animal-assisted therapy and the study of human-animal relationships: Discipline or bondage? Context or transitional object? In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (pp. 461–473). Academic Press.
- Klontz, B. T., Bivens, A., Leinart, D., & Klontz, T. (2007). The effectiveness of equine-assisted experiential therapy: Results of an open clinical trial. *Society & Animals*, 15(3), 257–267. <https://doi.org/10.1163/156853007X217195>
- Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2006). Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice* (2nd ed., pp. 21–38). Academic Press.
- Lentini, J. A., & Knox, M. (2009). A qualitative and quantitative review of equine facilitated psychotherapy (EFP) with children and adolescents. *The Open*

- Complementary Medicine Journal*, 1, 51–57. <http://dx.doi.org/10.2174/1876391X00901010051>
- Lentini, J. A., & Knox, M. S. (2015). Equine-facilitated psychotherapy with children and adolescents: An update and literature review. *Journal of Creativity in Mental Health*, 10(3), 278–305. <https://doi.org/10.1080/15401383.2015.1023916>
- Lessick, M., Shinaver, R., Post, K. M., Rivera, J. E., & Lemon, B. (2004). Therapeutic horseback riding. *AWHONN Lifelines*, 8(1), 46–53. <https://doi.org/10.1177/1091592304263956>
- Levinson, B. M., & Mallon, G. P. (1997). *Pet-oriented child psychotherapy* (2nd ed.). C. C. Thomas.
- Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims & Offenders*, 4(2), 124–147. <https://doi.org/10.1080/15564880802612573>
- Parish-Plass, N. (2008). Animal-assisted therapy with children suffering from insecure attachment due to abuse and neglect: A method to lower the risk of intergenerational transmission of abuse? *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 13(1), 7–30. <https://doi.org/10.1177/1359104507086338>
- Rothe, E. Q., Vega, B. J., Torres, R. M., Soler, S. M. C., & Molina, R. M. (2005). From kids and horses: Equine facilitated psychotherapy for children. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 5(2), 373–383.
- Rüst McCormick, A., & McCormick, M. D. (1997). *Horse sense and the human heart: What horses can teach us about trust, bonding, creativity and spirituality*. Hci.
- Ryan, R. M., Deci, E. L., & Grolnick, W. S. (1995). Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psychopathology. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology* (Vol. 1., pp. 618–655). John Wiley & Sons.
- Schuck, S. E., Emmerson, N. A., Fine, A. H., & Lakes, K. D. (2015). Canine-assisted therapy for children with ADHD: Preliminary findings from the positive assertive cooperative kids study. *Journal of attention disorders*, 19(2), 125–137. <https://doi.org/10.1177/1087054713502080>
- Schultz, P. N., Remick-Barlow, G. A., & Robbins, L. (2007). Equine-assisted psychotherapy: A mental health promotion/intervention modality for children who have experienced intra-family violence. *Health & Social Care in the Community*, 15(3), 265–271. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2006.00684.x>

- Steinberg, L., & Silverberg, S. (1986). The vicissitudes of autonomy in adolescence. *Child Development*, 57(4), 841–851. <https://doi.org/10.2307/1130361>
- Trotter, K. S., Chandler, C. K., Goodwin-Bond, D., & Casey, J. (2008). A comparative study of the efficacy of group equine assisted counseling with at-risk children and adolescents. *Journal of Creativity in Mental Health*, 3(3), 254–284. <https://doi.org/10.1080/15401380802356880>
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Soenens, B., & Lens, W. (2010). Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the work-related basic need satisfaction scale. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(4), 981–1002. <https://doi.org/10.1348/096317909X481382>
- van der Kaap-Deeder, J., Vansteenkiste, M., Soenens, B., Verstuyf, J., Boone, L., & Smets, J. (2014). Fostering self-endorsed motivation to change in patients with an eating disorder: The role of perceived autonomy support and psychological need satisfaction. *The International Journal of Eating Disorders*, 47(6), 585–600. <https://doi.org/10.1002/eat.22266>
- Weiner, B. (1990). History of motivational research in education. *Journal of Educational Psychology*, 82(4), 616–622. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.82.4.616>
- Wilkie, K. D., Germain, S., & Theule, J. (2016). Evaluating the efficacy of equine therapy among at-risk youth: A meta-analysis. *Anthrozoös*, 29(3), 377–393. <https://doi.org/10.1080/08927936.2016.1189747>